

Sokli, radioaktiivisuus, säteily ja säteilyturvallisuus

Savukoski, 12.1.2010

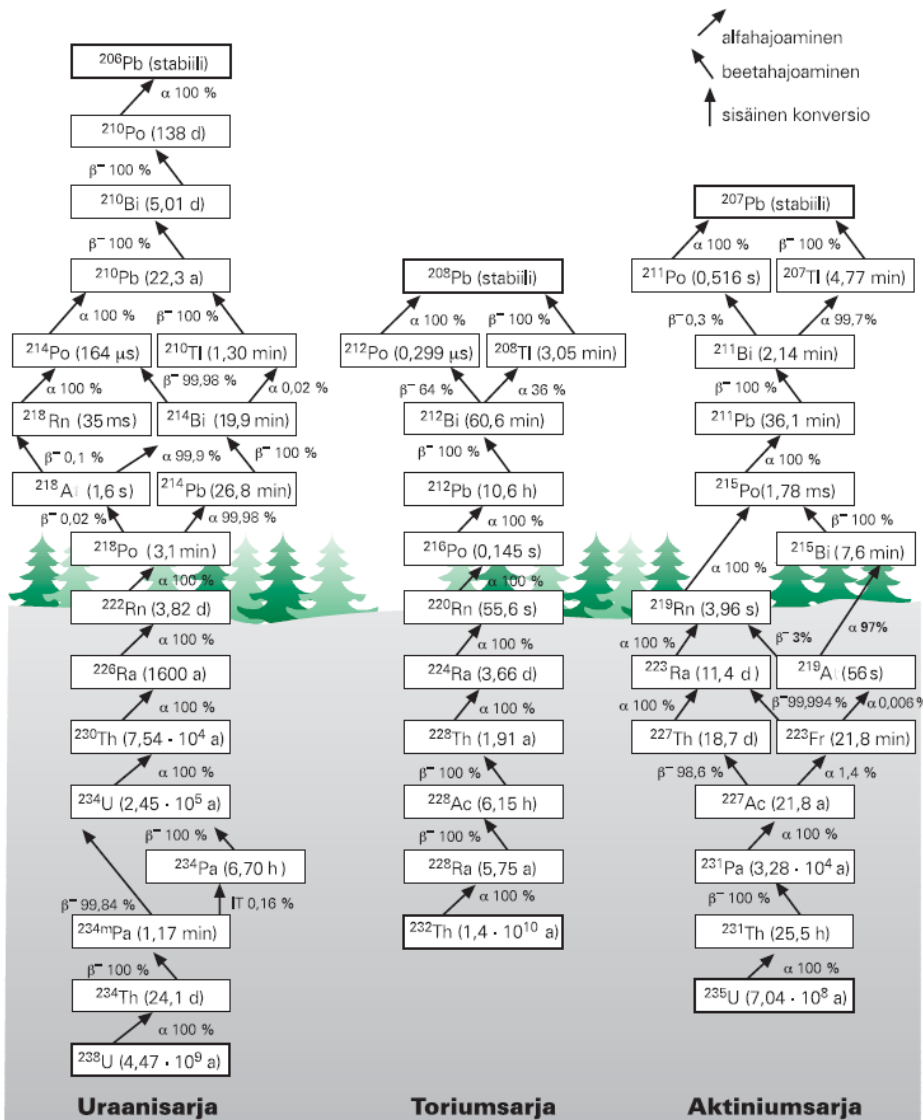
FT Raimo Mustonen
Apulaisjohtaja
Säteilyturvakeskus
PL 14, 00881 Helsinki

raimo.mustonen@stuk.fi

Sisältö

- Luonnon radioaktiivisuudesta
- Fosfaattimalmien luonnollinen radioaktiivisuus
- Lannoitteiden luonnollinen radioaktiivisuus (1980-luku)
- Säteilysuojelun perusteista
- Säteilyn terveysriskeistä
- Soklista ja säteilyturvallisuudesta
- Soklista ja ydinturvallisuudesta
- Savukosken talojen radonista

Luonnon radioaktiivisuus maaperässä

- Uraani-238:n, torium-232:n ja uraani-235:n hajoamis-sarjat ja kalium-40
- 45 eri alkuaineiden radioaktiivista isotooppia (lisäksi suuri määrä muita isotooppeja, joiden pitoisuudet pieniä, mm. C-14, H-3)
- Alfa-, beeta- ja gamma-säteilyä

Luonnon radioaktiivisten aineiden määriä

- Keskimääräisiä aktiivisuuspitoisuuksia maa- ja kallioperässä:

^{238}U 10 - 70   Bq/kg

^{232}Th 20 - 80   Bq/kg

^{235}U 0,5 - 3,5   Bq/kg

^{40}K 300 - 1000 Bq/kg

(1 Bq = yksi becquerel = yksi radioaktiivinen hajoaminen sekunnissa)

- Keskimääräisiä aktiivisuusmääriä ihmiskehossa (70 kg):

^{238}U 1,1   Bq

^{232}Th 0,1   Bq

^{235}U 0,05   Bq

^{40}K 4500   Bq

(kaliumista 0,012 % on radioaktiivista ^{40}K :ia)

Fosfaattimalmien radioaktiivisuuksia eri maissa

Maa	U-238 Bq/kg	Th-232	K-40
Tansania, Minjingu	6 500	550	330
USA, South Carolina	4 800	80	-
Marokko	1 400	10	35
Israel	1 400	10	20
Togo	1 300	110	100
USA, Florida	1 300	30	30
Tunisia	600	90	-
Algeria	500	70	10
Kiina	150	25	-
Venäjä, Kuola	80	130	40
Suomi, Siilinjärvi	10	10	110
Suomi, Sokli	100-1000	200-1700	30
Suomi, Sokli (niobimalmi)	1 000	4 000	30

Luonnon radioaktiivisuus lannoitteissa (1)

Normaali Y-lannos (16-7-13) Suomessa 1980-luvun alussa

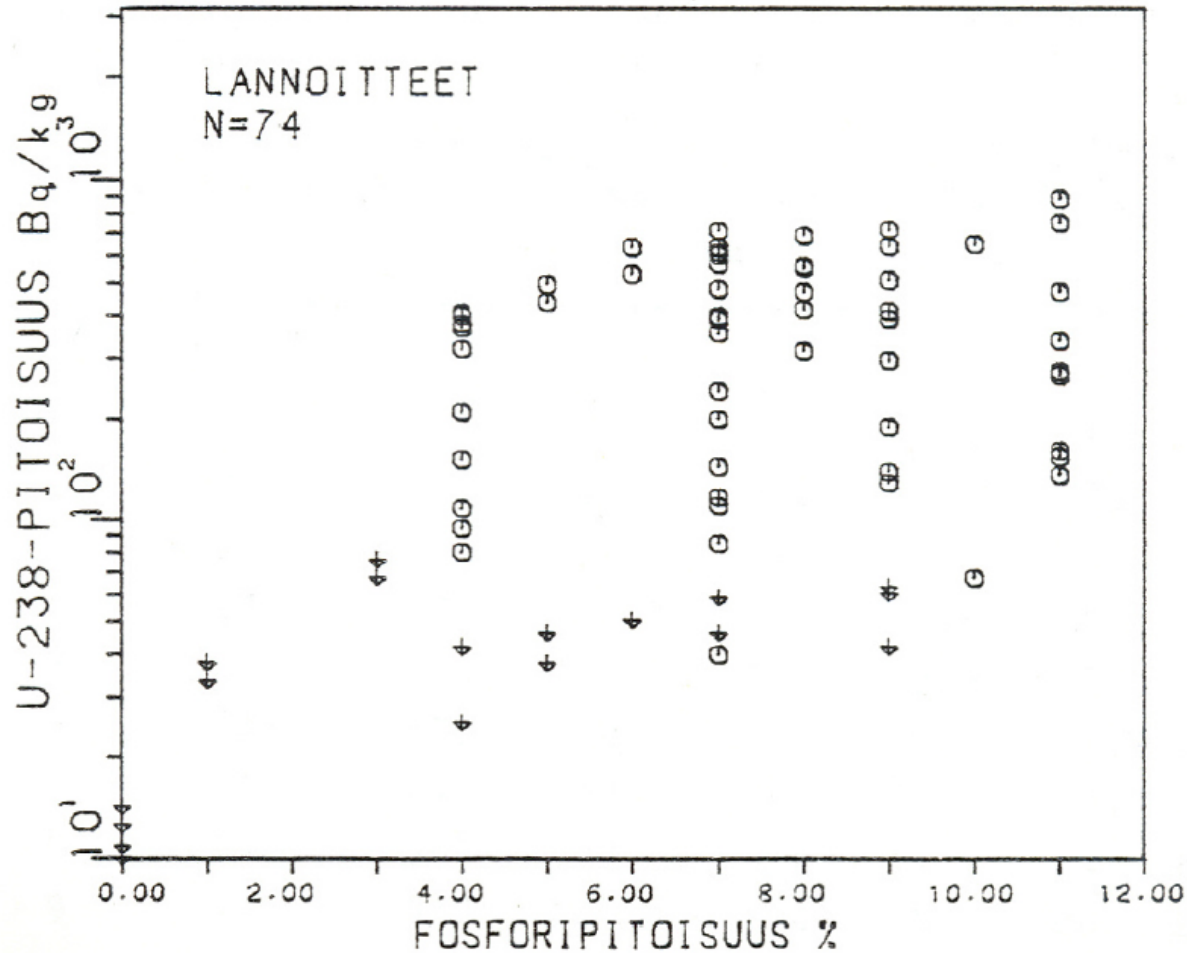
Näyte	Tehdas	^{238}U	^{226}Ra	^{228}Ra	^{228}Th	^{235}U	^{40}K
Bq/kg							
1	I	110	43	5,6	16	5,5	3880
2	I	390	53	5,7	10	15	3880
3	II	145	53	5,5	14	6,5	3820
4	II	<55	1,5	-	4,2	0,4	4080
5	III	120	32	6,4	20	8,5	3690
6	III	240	90	9,0	15	9,8	3950
7	IV	400	44	5,3	15	23	3680
8	IV	610	110	2,4	13	32	4110
9	IV	600	110	-	11	32	4060
10	IV	370	96	2,6	13	30	3780

Luonnon radioaktiivisuus lannoitteissa (2)

Typpirikas lannoite (16-7-13) Suomessa 1980-luvun alussa

Näyte	Tehdas	^{238}U	^{226}Ra	^{228}Ra	^{228}Th	^{235}U	^{40}K
Bq/kg							
1	I	210	36	5,0	6,8	15	2390
2	I	94	58	3,2	12	4,8	2630
3	II	80	43	5,0	8,1	4,4	2390
4	II	<30	2,3	1,4	2,8	0,5	2500
5	II	<50	2,1	1,6	3,4	0,6	2490
6	III	150	52	4,7	14	7,7	2150
7	III	110	99	10	14	6,7	2540
8	IV	380	99	4,8	11	22	2340
9	IV	410	120	3,2	8,4	20	2500

Suomalaisten lannoitteiden uraanipitoisuuden riippuvuus fosforipitoisuudesta (1980-luku)

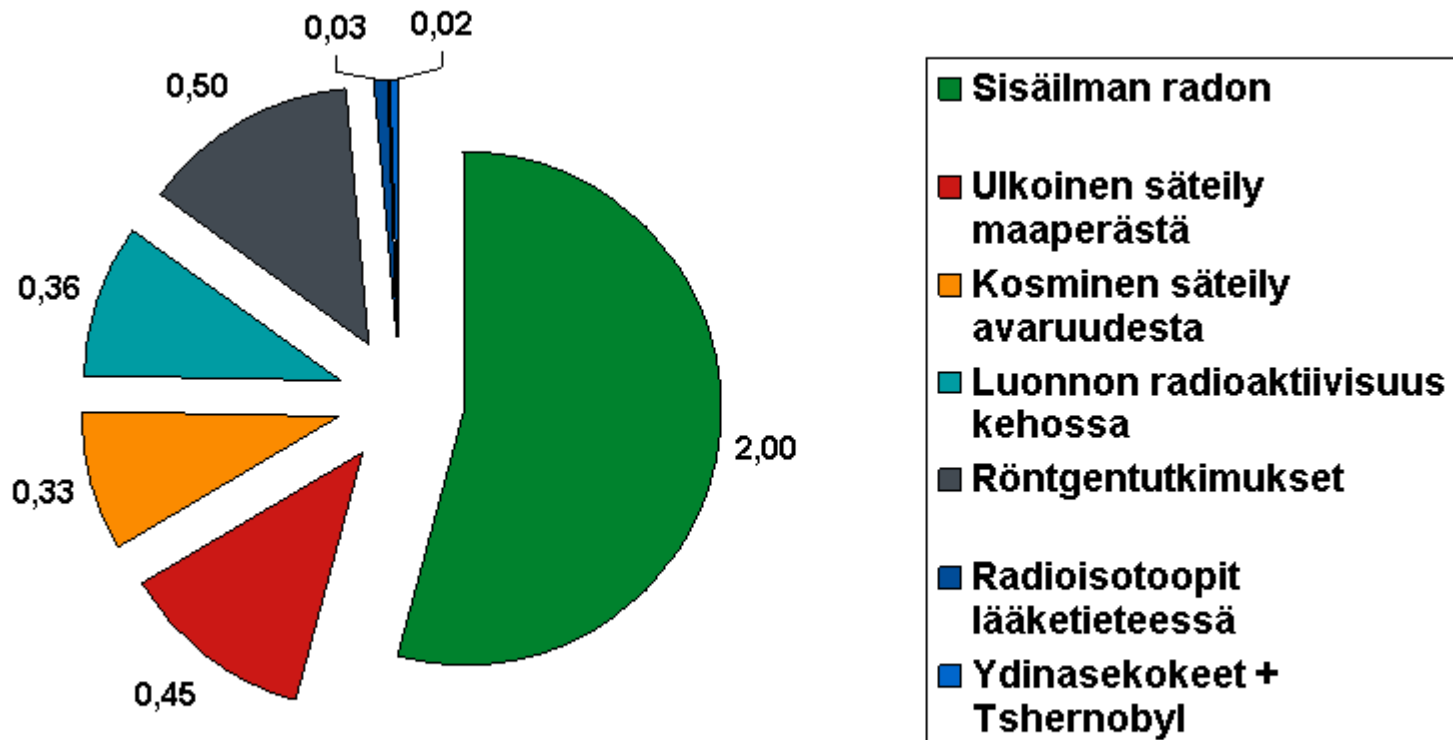
Lyhyt johdatus säteilysuojeluun (1)

- Säteilysuojelussa säteilyn aiheuttamat **terveysriskit** lasketaan niin, että ihmisen altistuminen erityyppisille säteilyille ovat **yhteismitallisia** - eli niiden vaarallisuutta voidaan verrata keskenään
- Säteilyaltistuksen **kokonaisriskin** mittana käytetään ns. **efektiivistä annosta**
- Efektiivinen annos ottaa huomioon **säteilylajin** ja säteilylle altistuvien **elinten ja kudosten säteilyherkkyyden**
- Efektiivisen annoksen yksikkönä on sievert (Sv) ja sen tuhannesosa, millisievert (mSv)
- 1 mSv vastaa riskiä 0,00005 (5×10^{-5}) saada kuolemaan johtava syöpä
- ”Normaali” syöpäkuoleman riski on noin 0,25 (eli joka neljäs meistä kuolee syöpään)

Lyhyt johdatus säteilysojeluun (2)

- Säteilysojelu perustuu kolmeen peruseriaatteeseen:
  - **oikeutusperiaate** - kaikki säteilyn käyttö ja säteilylle altistava toiminta pitää olla oikeutettua
  - **optimointiperiaate** - säteilyaltistus pitää optimoida niin, että toiminnasta aiheutuva haitta on niin pieni kuin käytännöllisin toimenpitein on mahdollista
  - **yksilönsuojaperiaate** - kaikesta säteilyn käytöstä ja valvotuista säteilylähteistä yksittäiselle ihmiselle aiheutuva kokonaisannos ei saa ylittää lainsäädännössä asetettuja **annosrajoja**
- Optimoinnin toteutuksessa yksittäiselle säteilylähteelle voidaan lisäksi asettaa lähdekohtaisia **annosrajoituksia**
- **Oikeutuksen ja optimoinnin yhteydessä eri sidosryhmät mukaan päätöksentekoon** (vrt. YVA-menettely)
- Myös muut eliölajit säteilysojeluun piiriin

Suomalaisten keskimääräinen säteilyannos vuodessa on noin 3,7 mSv (millisieverttiä)

Eli, noin 900 suomalaista kuolee vuosittain säteilyn aiheuttamaan syöpään

Sokli ja säteilyturvallisuus (1)

- Soklin malmit sisältävät säteilysuojelullisesti merkittäviä määriä luonnon radioaktiivisia aineita, erityisesti toriumia mutta myös uraania ja radiumia
- Jos näitä malmivaroja aiotaan hyödyntää, toiminta tulee mitä todennäköisimmin olemaan **säteilytoimintaa** (Säteilylaki 11 §)
  - *toimintaa tai olosuhdetta, jossa luonnonsäteilystä ihmiseen kohdistuva säteilyaltistus aiheuttaa tai saattaa aiheuttaa terveydellistä haittaa.*
  - *Säteilyturvakeskus ratkaisee tarvittaessa yksittäistapauksessa, onko toimintaa pidettävä säteilytoimintana.*

Sokli ja säteilyturvallisuus (2)

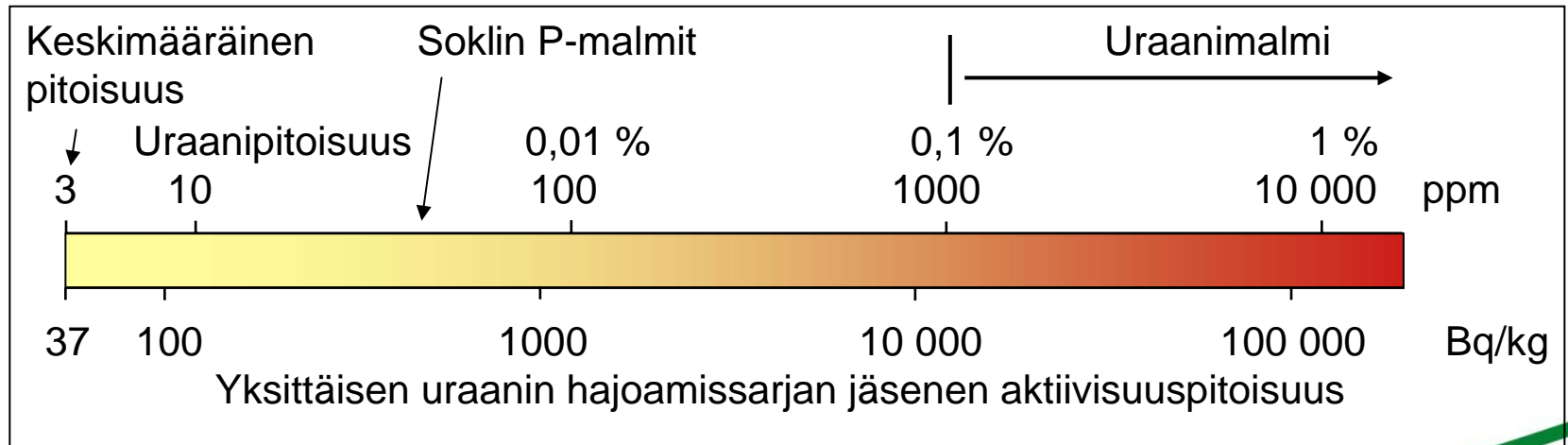
- Selvitysvelvollisuus (Säteilylaki 45 §)
  - *Joka käyttää luonnossa olevia maa-, kivi- tai muita aineksia taikka näiden aineksien käytön tuloksena syntyneitä materiaaleja elinkeinotoiminnassa tai siihen rinnastettavassa toiminnassa, on velvollinen säteilyturvakeskuksen hyväksymällä tavalla selvittämään toiminnasta aiheutuvan säteilyaltistuksen, **jos ilmenee tai perustellusti epäillään, että toiminta on säteilytoimintaa...***
  - *Säteilyturvakeskuksella on oikeus määrätä tehtäväksi tässä pykälässä tarkoitettu selvitys, jos selvityksen tekemiseen velvollinen ei sitä muuten tee.*
- Ilmoitusvelvollisuus (Säteilyasetus 29 §)
  - Säteilyturvakeskukselle tulee ennen toiminnan aloittamista tehdä ilmoitus seuraavista toiminnoista:
    - *kaivoslaissa tarkoitettu kaivostoiminta;*
    - *kauemmin kuin kaksi kuukautta kestävä louhintatyö, joka tehdään pääasiallisesti maan alla tai suljetussa tilassa; sekä*
    - *sellaisten luonnonvarojen, joiden uraani- tai toriumpitoisuus on suurempi kuin 0,1 kg tonnissa (100 ppm), laajamittainen hyödyntäminen.*

Sokli ja säteilyturvallisuus (3)

- Luonnonsäteilyaltistuksen rajoittaminen työpaikoilla (Säteilyasetus 27 §); tarvitaan korjaavia toimenpiteitä, jos
  - radonpitoisuus hengitysilmassa ylittää 400 Bq/m³
  - vuosiansos muista altistusteista ylittää 1 mSv/a
- Jätteistä huolehtimisvelvollisuus (Säteilylaki 50 §)
  - *Toiminnan harjoittaja on velvollinen huolehtimaan toiminnassa syntyvien radioaktiivisten jätteiden vaarattomiksi tekemiseksi tarpeellisista toimenpiteistä.*
  - *Hyödynnettäessä luonnonvaroja, jotka sisältävät radioaktiivisia aineita, toiminnan harjoittaja on toiminnan aikana ja sitä lopetettaessa velvollinen huolehtimaan siitä, että radioaktiivisista jätteistä ei aiheudu terveydellistä eikä ympäristöllistä haittaa.*
  - ...

Sokli ja ydinturvallisuus

- Ydinenergia-asetus 54 §:
  - Malmirikasteiden vientiin tarvitaan lupa, jos uraanipitoisuus on suurempi kuin 0,1 % (12 400 Bq/kg U-238) tai toriumpitoisuus suurempi kuin 3 % (122 000 Bq/kg Th-232) (Ydinenergia-asetus 54 §)
  - tulee kyseeseen vain niobirikasteen kohdalla

Asuntojen radon Savukoskella

- Mittauksia tehty yhteensä vain 10 kpl
- Keskiarvo 91 Bq/m³
- Suurin pitoisuus 168 Bq/m³

- Koko maan keskiarvo 120 Bq/m³

- Savukoskella 446 vakituisesti asuttua pientaloa (?)
- Savukoskella mitattu 2,2 % pientaloista, koko maassa 6 %